

4. ՏԵՍԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԵՎ ՏՆՏԵՍԱԳԻՏԱԿԱՆ ՄՏՔԻ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՀԱՆԳՈՒՅՑՆԵՐՈՒՄ *

Ռոբերտ Ներսեսի Սարինյան Բեյլա Վալերիի Գաբրիելյան

Հոդվածը ստացվել է՝ 29.03.2022թ., գրախոսման ուղարկվել է՝ 30.03.2022թ., տպագրման երաշխավորվել է՝ 18.04.2022թ.

Ներածություն - Տնտեսագիտական գրականության վերաբերյալ պարբերական տեսությունները կարևոր միջոց են տնտեսական պրոցեսների հարցերի լուսաբանության համար, որոնք պատկերացում են տալիս ոչ միայն նվաճումների, այլև բացահայտելու ու սրելու այն հիմնախնդիրները, որոնք առկա են հանրապետության առջև: Դրանք կարևոր են վերհանելու կատարվող պրոցեսների միտումներն իրենց հեռանկարի մեջ:

Հոդվածի նպատակը –Ակնարկների միջոցով հրապարակվող ուսումնասիրություններում հայտնաբերելու այն առաջադրությունները, որոնք նպաստ կարող են բերել ծառացած խնդիրների լուծումներին:

Մեթոդաբանություն –Կիրառվել է քննական վերլուծության սկզբունքը՝ հարցերը դիտարկելով ժամանակակից տեսական դրույթներով:

1.

Շուկայական տնտեսության անցման շրջանը թարմություն հաղորդեց հայ տնտեսագիտական մտքի որոնումներին, կատարվող վերափոխությունները դիտարկելու անցյալ և ժամանակակից տեսությունների հայտնություններում: Հետազոտական տարածքներում հաճախակի արծարծվող հարցերից էր մարդկային կապիտալի թեմատիկան: Հրապարակվող աշխատություններում անդրադարձ էր կատարվում հարցի պատմությանը տնտեսագիտական ուսմունքներում, ուրվագծվում հասկացության բովանդակության տարրողունակությունն իր «հիերարխիկ տրոհման և մանրամասնության» մեջ: Սահմանազատելով մարդկային կապիտալի հետ ունեցած մարդկային ռեսուրս, կադրային կապիտալ, մարդկային ներուժ հասկացությունները, գրականության մեջ մարդկային կապիտալին առավել մոտիկ է դիտվում կադրային կապիտալ հասկացությունը, եթե ենթադրենք, որ «դրանում ընդգրկվում են իրենց կարողություններն արդեն որևէ ձևով կիրառվող կադրերը»¹: Բեյլա Գաբրիելյանի «Управление кадрами как

* 2,3,4 հատվածները Բեյլա Գաբրիելյանի համահեղինակությամբ

¹ Եղիազարյան Բ., Գյուրջյան Ա., Եղիազարյան Ն., «Մարդկային կապիտալը հասարակության զարգացման հիմնական գործոն», Եր., 2007, էջ 165:

основа инновационного развития организации» (Ер, 2021) աշխատությունն այդ կարողությունների կառավարման արդյունավետության մասին է, որպես ինովացիոն զարգացման գրավականի: Թերևս, ոչ պատահականորեն աշխատության մուտքը սկսվում է Իոսիֆ Ստալինի «Աշխարհում առկա բոլոր արժեքավոր կապիտալներից ամենաարժեքավորը և ամենավճռորոշ կապիտալը մարդն է»¹:

Կառավարման տեսության մեջ գոյություն ունի մի տեսակետ, համաձայն որի միջին վիճակագրական մարդն իր բնույթով հաճախ անտարբեր է կազմակերպության գործերի նկատմամբ և գերադասում է ոչ թե կառավարել, քան կառավարվել²: Ամեն մի տեսություն կառուցվում է որոշակի հենքի վրա: Սակայն, որպես ընդհանուր սկզբունք, այն կառուցված է սուբյեկտիվ նախադրյալի վրա: Այն, ինքնին հակասում է բնության օրենքին, քանի որ մարդիկ ոչ պասիվ են և ոչ էլ ծույլ: Այդպիսին նրան կարող է դարձնել կազմակերպությունը: Հենց այդ դիտակետից էլ Բ.Գաբրիելյանը նկատում է, թե կազմակերպության կարևորագույն խնդիրներից է հանդիսանում անհատի ստեղծագործական պոտենցիալի բացահայտումը, ի վերջո անձնակազմի արդյունավետ կառավարումը. «Միայն գիտակցելով, թե ինչ է մարդուն առաջնորդում, դրդում գործունեության և որոշում, թե ինչ շարժառիթներ են ընկած նրա գործունեության հիմքում, կարելի է մշակել մարդու կառավարման արդյունավետ ձևեր ու մեթոդներ: Դրա համար անհրաժեշտ է իմանալ, թե ինչպես են ծագում այս կամ այն շարժառիթները, ինչպիսի եղանակներով է հնարավոր դրանք գործողության մեջ դնել»³: Այստեղ է, որ կադրերի կառավարումը ձեռք է բերում նոր բովանդակություն որպես կազմակերպության ինովացիոն զարգացման կարևորագույն գործոն: Եվ հեղինակը թե՛ տեսական, և թե՛ վերլուծական զուգահեռներով անդրադառնում է վերջինիս բովանդակային մեկնություններին, որոնք նպատակադրումների մեջ ելակետ են ընտրել այս կամ այն շերտի առաջնությունը: Տրամաբանված է հարցերի դիտարկման դասավորությունը՝ կապված կազմակերպության կադրային քաղաքականության ուղղությունների, ճգնաժամային պայմաններում դրա իրացումների, կադրային ստրատեգիայի արդյունավետության բարձրացման, աշխատանքային ռեսուրսների խթանման խնդիրների, մոտիվացիայի և այլ կտրվածքներով:

Գլոբալացման արդի պրոցեսները փոխել են սոցիալ-տնտեսական կապերը՝ ինտերնետը, միգրացիոն հոսքերը ազգայինը ներառել են համաշխարհային պահվածքի նորմերում: Մշակվել է այսպես կոչված «կորպորատիվ մշակույթի» որոշակի հայտնի սկզբունքներ: Ընդ որում՝ ազգային բիզնեսը, հատկապես շուկայական տնտեսությանն անցած երկրների կողմից ձգտումն է դեպի զարգացած երկրներում արմատավորված այդ չափանիշները, այսինքն՝ եթե ընդհանրաց-

¹ Տե՛ս, նշվ. աշխ., էջ 5 (Նկատեմ, որ կադրերի կառավարման հարցերը հեղինակի գիտական նախափորձությունն է: Խնդրի տարբեր շերտերի արժարժումներն իրենց արտահայտությունն են գտել նաև նրա «Мотивация-основное направление персоналом» (Ե., 2008), «Управление персоналом» (2018) մենագրություններում և բազմաթիվ հրապարակումներում

² Кривченко А.И «История менеджмента», М., 2000, с. 278,

³ Габриелян Б. «Управление кадрами как основа инновационного развития организации» Ер, 2021, էջ 7:

ներու լինեն, անցում է կատարվում աշխատանքային գործունեության չկանոնակարգված ձևերից կանոնակարգված ձևերին: Այս իմաստով մասնագետները նույնիսկ հակված են այն մտքին, որ գուտ ազգային գործունի հանգամանքը մտածածին է, ինչպես օրինակ, ճապոնական ֆենոմենը, և որ դրա 80 տոկոսը կարելի է հարմարեցնել այլ երկրների տնտեսական համակարգերին: Սա, ինչ խոսք, ծայրահեղ մոտեցում է: Եվ Բ.Գաբրիելյանը ուշագրավ դիտողություններ է կատարում կորպորատիվ մշակույթի առանձնահատկությունների վերաբերյալ, որը ձևավորվում է երկարատև տարիների ընթացքում կառուցված որոշակի արժեքների և նպատակների վրա: Դա կորպորացիայի աշխատողների պահվածքի որոշակի նորմ է, որոշակի մշակույթ, որ վեր է ածվում ավանդույթի և փոխանցվում՝ պայմանավորելով նրա գործունեության արդյունավետությունը¹:

Ջ.Գրեյսոնը և Օ.Դեյլը «Американский менеджмент на порогеXXI века», աշխատությունը, որը հրատարակվել է դեռևս տասնամյակներ առաջ, այսպիսի մի դիտողություն ունեն. «Կարևոր է հիշել, որ Ամերիկյան ոչինչ չի անում: Անում են ամերիկացիները: Կազմակերպությունները ոչինչ չեն անում: Անում են կոնկրետ աշխատողները և ղեկավարները: Կառավարությունը ոչինչ չի անում: Անում են ընտրողները, քաղաքական գործիչները, պետական ծառայողները»²: Բելլա Գաբրիելյանի աշխատությունը ներկայանում է որպես տեսական ուրվագիծ, որում սակայն կիրառականի հետ ունեցած սահմանը պայմանական է և իր անդրադարձնելի մեջ օգտակար եմ դիտում հանրապետության տարբեր մակարդակների մասնագետների և կազմակերպությունների անձնակազմի համար:

2.

Հենրի ֆորդը մի առիթով նկատել է, թե «փողեր փոխ վերցնելը հեշտությամբ վերակերպվում է հնարքի, որպեսզի չնայես վնասի աչքերին: Ուրիշի փողերը հաճախ ծուլությանն օգնում են: Անշուշտ, փող վաստակելը ավելի դժվար է, բայց նա ավելի լավ է, քան փոխ վերցնելը. «կապիտալը պետք է հոսի ֆաբրիկայից, այլ ոչ թե բանկից»³: Պետական պարտքի սահմանման առումով գուցե և այն չի արտահայտում այդ հասկացության ամբողջ բովանդակությունը, բայց, որ բերված փողերը խորքային չափումներ են ենթադրում, ստույգ է: Տվյալ դեպքում խոսքը, հատկապես վերաբերում է պետական պարտքի կառավարմանը: Հանրապետությունում պետական պարտքի անմիջական կառավարման փորձերը

¹ Габриелян Б. «Управление кадрами как основа инновационного развития организации» Ер, 2021., էջ 149-161 (Շրջանառության մեջ դնելով գիտական գրականությունը, նա որոշարկում է կորպորատիվ և կազմակերպական մշակույթ հասկացությունների սահմանները, հանգամանալից վերլուծում է կորպորատիվ մշակույթի՝ որպես անձնակազմի մոտիվացիայի հիմքի, մոտիվացիայի համակարգում մոտիվացիայի մշակույթի դերի, անհատի ինքնագնահատման և մոտիվացիայի ձևերի վրա դրա ունեցած ազդեցության, անձնակազմի արդյունավետ մոտիվացիայի կարգավորման հարցերը: Չնայած առկա բազմաթիվ տեսություններին, հատկապես անցման շրջանում գտնվող երկրների, այդ թվում նաև հանրապետության համար կարևորվում է վերը նշված կապերի նոր մշակումների անհրաժեշտությունը (տե՛ս, Բ.Բ. Габриелян «Управление персоналом» (Е., 2018)):

² Грейсон Д., «Кирла О Делл», , М., 1991, с.318

³ Генри Ф., «Моя жизнь, мои достижения», М., 1989» с, 128-129.

սկսվել է իրականացվել 2000թ.-ից ֆինանսների նախարարությունում ձևավորված պետական պարտքի կառավարման վարչության և ֆինանսների նախարարության աշխատակազմի գանձապետական պահառու բաժնի կողմից: Աշխատությունը միջազգային փորձի պատկերի վրա վերլուծություններ է պարունակում պետական պարտքի կառավարման նպատակների, մեթոդների, պարտքային բեռի գնահատման, ռիսկերի վերաբերյալ՝ դրանք կոնկրետացնելով հանրապետության տնտեսական վերափոխումների ընթացքին համապատասխան, առաջադրում առաջարկություններ իրավական հիմքերի կատարելագործման և ինստիտուցիոնալ բարեփոխումների վերաբերյալ, ինչպես օրինակ այն անհարթությունների և անորոշությունների առումով, որոնք առկա են պետական պարտքի նպատակների, թափանցիկության, տեղեկատվության հետ կապված կամ պետական պարտք/ՀՆԱ հարաբերակցությունից բացի դիտարկելու պետական պարտքի այլ բնութագրիչների սահմանային մեծությունների օրենսդրորեն ամրագրման անհրաժեշտությունը, որոնցից են՝ պետական պարտքի արտաթուրային և արտոնյալության կառուցվածքը, ինչպես նաև արտաքին պարտք/ներքին պարտք հարաբերակցությունը: Պետական պարտքի վերաբերյալ տեսության մոտեցումները հաճախ հակադիր են, մի դեպքում պետական բյուջեի խրոնիկական պակասուրդը և անհավասարակշռված բյուջեի պայմաններում պարտքի աճը որպես թե չարիք է ազգային տնտեսության համար, մի այլ դեպքում նման մոտեցումը համարվում է հոռետեսական և որ պարտքը կոչված է կարգավորելու տնտեսական գործընթացները: Սակայն, անցման շրջանի քառսային միջավայրում «այլ պայմանները» անընդհատ փոփոխվում են և տնտեսագիտական սկզբունքները գործնական կիրառությունը ընդհանուր հայտարարի բերելը անկայուն տնտեսության պայմաններում դիմառնում է որոշակի դժվարությունների: Ծախսերը հոգալու աղբյուր է դառնում արտաքին պարտքը և վերջինիս աճի միտումը: Հարցի քննությունն է ակնկալում Վ.Հարությունյանի, Ա.Մակարյանի և Ա.Պետրոսյանի դիտարկումները հարկային քաղաքականության առաջնությունները հարկային եկամուտների ավելացման և պետական պարտքի կրճատման գործում դիտարկումները: Հարցադրումն ինքնին տրամաբանական է հանրապետության պարագայում, քանի որ, ինչպես նկատում են հեղինակները, համաձայն էմպիրիկ ուսումնասիրությունների «պետական պարտքի և տնտեսական աճի միջև գոյություն ունի ոչ գծային կապ, և դա դիտարկվում է պետական պարտք/ՀՆԱ հարաբերակցության սահմանային շեմով, որից հետո այն սկսում է բացասաբար ազդել տնտեսական աճի վրա»¹: Հանրապետությունում ոչ մի գնահատում չի իրականացվել ՀՀ կառավարության պարտք/ՀՆԱ հարաբերակցության սահմանային շեմը ճշգրտելու ուղղությամբ, իսկ նույնիսկ 2020թ. համար 63, 45 հարաբերակցության սահմանը արդեն մոտենում է 70 տոկոսի: Հեղինակների վերլուծությունը կառուցվել է հարկային բոյանսի գործակցի վրա, որը ներառում է հարկային քաղաքականությունն ու հարկային վարչա-

¹ Սարինյան Ռ., Գաբրիելյան Բ., «Ազգային տնտեսություն. նորոգության ուրվագծերում», «Սոցիալ-տնտեսական զարգացման արդի հիմնախնդիրները Հայաստանի Հանրապետությունում.» Գիտական հոդվածների ժողովածու-2021, , Եր., 2021, էջ 35:

րարությունը (անփոփոխ բազաների պարագայում) և ցույց է տալիս ՀՆԱ-ի նկատմամբ հարկային եկամուտների առաձգականությունը: Դա այդ գործակցների համեմատական գնահատումներն են ԱԱՀ, եկամտահարկ, շահութահարկ, ակցիզային չորս հիմնական հարկատեսակների վերաբերյալ: Նկատենք, որ բոյանսի գործակցի մեկ միավոր լինելու դեպքում հարկեր/ՀՆԱ հարաբերակցության վրա ցուցադրվում է չեզոք ազդեցություն: Այլ երկրների փորձի և 2013-2020թթ. համապատասխան տվյալների վերլուծության արդյունքում հեղինակները հանգել են այն հետևությանը, թե «ՀՀ հարկային համակարգը բոյանստ չէ, և իրական ՀՆԱ-ի 1% փոփոխությունը, ընդհանուր առմամբ կարող է հանգեցնել 0.746%-ի փոփոխության»: Ընդ որում, հարկային եկամուտներ ապահովելու տեսակետից կառավարության առաջնային խնդիրներից է դիտվում ԱԱՀ-ի և եկամտահարկի բոյանսի գործակցիցների արժեքների բարձրացումը: Մի այլ եղանակ է առաջարկվում պրոգրեսիվ համակարգին վերադառնալը, կամ էլ անցում տարբերակված դրույքաչափերին¹:

Իսկ հանրապետության արտաքին պարտքը շարունակում է աճել:

3.

«Տնտեսական նորոգությունները». գործարկման ուղիները Հայաստանում» ժողովածուն (2021թ.), ըստ էության շարունակությունն է «Տնտեսական հրաշքները». գործարկման ուղիները Հայաստանում» ժողովածուի (2020): Երկուսն էլ հետամտում են նույն նպատակը այլ երկրների փորձը հաշվի անելով, օգտակար լինել հանրապետության տնտեսական շինությանը, փոխակերպության արդի պրոցեսներում: Սակայն, առաջնորդվելով ոչ թե փորձի արհեստական գործարկման պարտադիր տեղայնամտության, այլ ուսանելիության սկզբունքներից:

* * *

Ատոմ, Սոնա և Անդրանիկ Մարգարյանները հենց այդ դիտակետից են մոտենում Շվեդիայի տնտեսական մոդելի քննությանը՝ նկատելով, որ, եթե այդ երկրի մոդելը խորությամբ ուսումնասիրվել է «եվրոպական երկրների զարգացման փորձի ու առկա մոդելների համատեքստում», ապա «նրա արդիականացման խնդիրները համեմատաբար քիչ են ուսումնասիրվել զարգացող շուկաների և, հատկապես, նախկին սոցիալիստական երկրների տնտեսական բարեփոխումների փորձի գնահատման ու վերաիմաստավորման համատեքստում»²: Չանդրադառնալով Շվեդական մոդելի ձևավորման հետագծի հեղինակների վերլուծություններին, այդ փորձի իմացականության տեսակետից կարևոր է ներկայանում Հայաստանում դրա կիրառման հնարավորությունների հեղինակների մտորումները, որոնք հանգում են հետևյալին.

¹ Մարինյան Ռ., Գաբրիելյան Բ., «Ազգային տնտեսություն. նորոգության ուրվագծերում», «Սոցիալ-տնտեսական զարգացման արդի հիմնախնդիրները Հայաստանի Հանրապետությունում.» Գիտական հոդվածների ժողովածու-2021, էջ 44-45:

² Մարգարյան Ա., Մարգարյան Ս., Մարգարյան Ա., . «Շվեդիայի տնտեսական զարգացման մոդելի յուրահատկություններն ու ուսանելի կողմերը», «Տնտեսական նորոգությունները». գործարկման ուղիները Հայաստանում, Եր., 2021թ., էջ 69-70:

«ա. Իրականացվող տնտեսական և ինստիտուցիոնալ բարեփոխումների քաղաքականության արդյունքները մշտապես պետք է ճշգրտվեն և համադրվեն հասարակության մեջ ըստ եկամտի բաշխման համամասնությունների հետ, որոնց գնահատման հիմնական չափանիշը Ջինի գործակիցն է:

բ.Տնտեսության տեխնոլոգիական արդիականացման համար անհրաժեշտ ռեսուրսների ձեռքբերման հիմնական աղբյուրները պետք է հանդիսանան Հայաստանի Հանրապետության հանքային հարստություններից ստացվող բարձր ռենտային եկամուտները և ռոյալթիները: Այդ նպատակով անհրաժեշտ է վերանայել ՀՀ հանքահումքային ոլորտի նկատմամբ վարվող ընդհանուր կարգավորումների և հարկային քաղաքականությունը*:

գ. ... անհրաժեշտ ռեսուրսները արտաքին պարտքի ավելացման հաշվին ունի իր սահմանները, որոնք չեն կարող գերազանցել երկրի ՀՆԱ-ի 35-40 տոկոսը: ...անհրաժեշտ է էապես նվազեցնել ՀՀ արտաքին պարտքի բեռը, բյուջեի պակասուրդի մնացյալ հատվածը լրացնել, մի կողմից, պետական ներքին փոխառությունների ավելացման, մյուս կողմից՝ պետական ծախսերի որոշակի մասի (մասնավորապես՝ պետական ապարատի պահպանման գծով) կրճատման միջոցով»¹:

Համաշխարհային տնտեսության մեջ կատարվող տեղաշարժերի ոլորտում Լիլիթ Սարգսյանին հետաքրքրել է Թայվանի տնտեսական քաղաքականության դասերը: Նկատենք, որ երկրի արագ զարգացման ազդակները գրականության մեջ պայմանավորվել են տարբեր գործոններով. համաձայն մի կարծիքի այն կապվում է ամերիկյան ու ճապոնական ակտիվ ներդրումների հետ, մի այլ մոտեցմամբ կարևորվում են արտաքին շուկաներում տեղական արտադրողների պաշտպանության հիմնախնդիրները և արտահանության խթանումը, այլ հեղինակներ վարքաբանական տնտեսագիտության տեսակետից շեշտը դնում են բնակչության հոգեբանական և մշակութային առանձնահատկությունների վրա կամ էլ պատճառը որոնում ավտորիտար համակարգից ժողովրդավարական

* Մկրտչյան Ս.Ա., «Տնտեսական աճ. կայուն զարգացում» մենագրությունը, Եր. 2013, էջ 107-110: Նկատել, որ ոլորտի հարկային նոր մեխանիզմների կիրառման անհրաժեշտությունը շուրջ 10 տարի առաջ անդրադարձել է Մառա Մկրտչյանը: Մասնավորապես նա հիմնավորում է, որ մետաղական ռոյալթիից «Չվերականգնվող մետաղական ռեսուրսների արդյունահանումից կայունացման հատուկ ֆոնդի» ստեղծմամբ, հնարավորություն է ստեղծվում Հայաստանի մետաղական ռեսուրսներից ստացված ռենտան ներդնել կայուն տնտեսական աճ ապահովող կապիտալի ձևերում՝ իրագործելով սերունդների իրավահավասարության սկզբունքը և կայունության անհրաժեշտ պայմանը»: Եվ ապա՝ «Որպեսզի ավելացված արժեքները ստեղծվեն երկրի ներսում՝ նպաստելով կայուն տնտեսական աճին, նպատակահարմար է ԱԱՀ-ի հետադարձի արտոնությունը սահմանել միայն վերջնարտադրանքի արտահանման վրա»: Կամ՝ «Հայաստանի 15 պոչամբարներում տեղակայված թափոնների վերամշակումը խթանելու նպատակով նպատակահարմար է արտոնյալ հարկային դաշտ ստեղծել թափոնապոչերի վերամշակմամբ զբաղվող ձեռնարկությունների համար՝ շահագործման թույլտվություն տալով միայն այն ընկերություններին, որոնք կօգտագործեն ժամանակակից սակավաթափոն տեխնոլոգիաներ»:

¹ Մարգարյան Ա., Մարգարյան Ս., Մարգարյան Ա., . «Շվեդիայի տնտեսական զարգացման մոդելի յուրահատկություններն ու ուսանելի կողմերը», «Տնտեսական նորոգությունները». գործարկման ուղիները Հայաստանում, Եր., 2021թ., էջ 85

պետությանն արագ անցնելու հետ, որոշ դեպքերում էլ տեղ հատկացվում վարչափրամայական տնտեսակարգի պարագային, որին պիտի հաջորդի դանդաղ աճը: Ինձ թվում է նշված ազդակները հարկ է դիտարկել ոչ թե դրանց սահմանազատումների մեջ, այլ որպես առարկայական ազդեցությունների ամբողջություն: Հեղինակը ուրվագծելով Թայվանի փուլային զարգացման հոսքերին, Հայաստանի համար առաջադրում է նոր մոդելի անհրաժեշտությունը, առաջին հորիզոնականը հատկացնելով կրթական համակարգին: Եթե Թայվանի կրթական համակարգը իր հիմքում ուներ սովետական կրթական համակարգի մոդելը, ապա հանրապետությունում արդիականացման փոխարեն ընտրվեց «այն քանդելու» ուղին: Խոսքը վերաբերում է ոչ միայն կրթական ծրագրերի, այլև ոլորտի կառավարմանը՝ կապված կրթական հաստատությունների ֆինանսավորման, պետպատվերային տեղերի հիպոթետիկ մոտեցման, այլև հիմքում ունենալով տնտեսության յուրաքանչյուր ոլորտի մասնագետների պահանջարկի համապատասխան հիմնավորումներով¹: Լ.Սարգսյանը նույն դիտողական անցումներն է կատարում գիտության, նորարարության, արտահանման ներդրումների վերաբերյալ մտորումներում:

Ժողովածուի առաջարկությունների դաշտը մեծ է իր ընդգրկումների մեջ: Այսպես՝ Ս.Պապիկյանը կարևորում է Նորվեգիայի էներգետիկ անվտանգության փորձը, Ե.Հակոբյանի և Մ.Պողոսյանի անդրադարձը վերաբերում է Շվեյցարիայի և Ավստրիայի կրթության և զբաղվածության հարցերին, Շ.Պողոսյանը ուշադրություն է սևեռում Պորտուգալիայի կուտակային կենսաթոշակային բարեփոխումների խնդրին, Ա.Զախարյանը՝ Հունաստան-Հայաստան մշակութային համագործակցությանը, Մ.Մանուչարյանը՝ Բրազիլիայի օրինակով ՀՀ ագրարային ոլորտում նորարարական տեխնոլոգիաների ներդրման համակարգերի անհրաժեշտությանը և այլն:

Ինչ խոսք, անմտություն կլինի կարծել, թե ժողովածուի բոլոր առաջարկներն իրենց կիրառությունները պետք է գտնեն ՀՀ տնտեսության մեջ, քանի որ այս կամ այն երկրում նշված տարրերից յուրաքանչյուրը կապված է բազմաթիվ պայմանականությունների հետ, բայց ուսանելի են որպես փորձի որոնումների, որը կարող է նպաստել հանրապետության այսօրվա իրական բովանդակության ճեղքվածքների կրճատմանը:

4.

Հրապարակվող որոշ աշխատանքներում մի մտայնություն է շրջանառում, որպես թե տնտեսության տարբեր ոլորտներում սկիզբ առած ռեֆորմներից շեղումները սկսվել են 1990-ական թվականների վերջերից: Փորձ է արվում սրբագրել ժամանակին թույլ տրված վրիպումները: Այսինքն՝ անցյալը ներկայացվում է այն պարզ մոտեցմամբ, որը սահման է գծում բարեփոխումների սկզբի և դրանից հետո-ի միջև, լինի դա մասնավորեցման գործընթաց, հարկային, բանկային, կրթական և այլ ոլորտներ: Ինչով բացատրել 90-ականների սկզբում

¹ Սարգսյան Լ., «Թայվանի տնտեսական քաղաքականության դասերը» «Տնտեսական նորոգությունները». գործարկման ուղիները Հայաստանում, Եր., 2021թ., էջ 227-228:

բարեփոխումներ ակնկալող ցանկությունների և հանրապետության հետագա կացության խզվածությունները: Պատճառն ավելի, քան հստակ է արտահայտել ակադեմիկոս Սերգեյ Սարինյանը: 2016թ. դեկտեմբերին «Այցելություն ակադեմիկոս Սերգեյ Սարինյանին» երկխոսությունում. Հարություն Հովնաթանի այն հարցադրմանը, թե «երկյուղ ունեմ, որ կորցնում ենք մեր ազգային նկարագիրը», Ս.Սարինյանը պատասխանում է «Պատճառը խզումն է պետության և ազգային գաղափարախոսության միջև: Ազգային գաղափարախոսությունը գիտություն է ազգի սոցիալական, տնտեսական և հոգևոր զարգացումների վերաբերյալ: Դա ազգի կեցության փիլիսոփայությունն է, նրա գործունեության հիմունքը: Մեր տնտեսականությունը Կարլ Պոպպերի և Սորոսի բաց հասարակության տեսությունն է, որն ինչքան շահավետ է մեծ ազգությունների համար, նույնքան կործանարար է փոքր ազգության համար, քանզի վերջինիս ներառելով տնտեսական զարգացման համաշխարհային օվկիանոսի մեջ, դիմագրկում է նրա ազգային ինքնությունը: ... Թող տպավորություն չստեղծվի, թե ես թերագնահատում եմ տնտեսական զարգացման ծրագիրը: Բնա՛վ: Սակայն ենթադրում եմ, որ պետության քաղաքականությունը, այդ թվում նաև տնտեսական զարգացման ուղղությունը պետք է տա ազգային գաղափարախոսությունը: Ամենօրյա գովազդով հաճելի է լսել «Ջերմուկը» ազգային արժեք է»: Բայց տասնապատիկ անգամ ավելի ազգային արժեք է Աշոտ Մելքոնյանի «Հայոց պատմությունը: Այստեղ է հայոց պետականության գիտությունը, նրա անցյալը, ներկան և ապագան»¹: Եվ ապա. «Միավր կատարվել հենց սկզբից: Անկախության հերոսներն ավելի հեղափոխական գտնվեցին, քան բոլշևիկները, ոչնչացնելով այն ամենը, ինչ ստեղծվել է խորհրդային տարիներին. սոցիալական, տնտեսական, մշակութային մի կայուն համակարգ, որը հիմք էր տալիս նորոգման, կատարելագործման. հանկարծակի հեթանոսական այրերը ոչնչացնելով այդ ամենը, գործի դրեցին եվրոպական չափանիշներով կյան կառուցելու մոդուսը: Իհարկե չենք կարող դուրս մնալ միջազգային ինչ-ինչ համակարգերից, բայց անկարելի է անտեսել ազգային ավանդույթն ու մենտալիտետը: Այժմ վերակառուցումների գլխավոր նշանաբանն է հնչում օպտիմալացումը, կրճատումը, միավորումը: Իսկ ինչ անհրաժեշտությամբ: ... դրա փոխարեն ուռճացել է պետական ապարատը՝ ոստիկանություն, նախարարություններ, մարզպետարաններ, խորհրդականներ և այլն: Ահա թե որտեղ է անհրաժեշտ օպտիմալացումը... Մեր լեզուն, մեր պատմությունը, գրականությունը, արվեստը, մի խոսքով, հոգևոր մնայուն արժեքներով հարուստ մեր մշակույթը: Մեկ այլ անցաթուղթ ունենալ չեն կարող»²: Ոչ պատահականորեն հարցազրույցը վերնագրված է «Կստեղծե՞նք հոգևոր Հայաստան կապրենք...»: Իսկ այս անցաթուղթը կորցնում ենք, եթե չասեմ կորցրել ենք: Ասվածը անմիջականորեն կապվում է այնպիսի մի կարևոր խնդրի ինչպիսին ազգային տնտեսական մոդելն է: Անցել է ավելի, քան երեք տասնամյակ ազգային տնտեսական մոդելի հարցը մնում է անորոշ: Ի վերջո՝ դեպի ո՞ւր ենք շարժվում: Իսկ

¹ Սարինյան Ս., «Հայոց գրականության երկու դարը», VII, 2018, էջ 241-242:

² Սարինյան Ս., «Հայոց գրականության երկու դարը», VII, 2018, էջ 243:

արդեն 90-ական թվականներին Մ.Քոթանյանը սրում էր «սեփական մոդելի» ստեղծման հարցը: «... բնական, կլիմայական, դեմոգրաֆիական, տնտեսական ու սոցիալական առանձնահատկությունները, -գրում է տնտեսագետը,-թելադրում են մշակել ընդգծված սոցիալական կոդմնորոշում ունեցող ՀՀ շուկայական էկոնոմիկայի մոդել: Այդ մոդելը պետք է լինի ոչ թե շուկայական էկոնոմիկայի դասական՝ ամերիկյան, ճապոնական, ֆրանսիական կամ այլ երկրի մոդելի կրկնությունը, այլ, ընդգծված սոցիալական կոդմնորոշման, կառավարվող շուկայական էկոնոմիկայի մոդել»¹: Նա հիմնավորում է այդ անհրաժեշտությունը և ընդհանուր գծերով ներկայացնում դրա բաղադրիչները: Տնտեսական փոխակերպությունների ընթացքում, ըստ էության, դուրս մնաց ազգային մոդելի չափորոշիչների հարցը: Կատարվող հետազոտություններում փորձի ընթերցանական իմաստով հաճախ առաջադրվում էր այլ երկրների հրապուրիչ տպավորության ինչ-ինչ կոդները պատվաստել հայ տնտեսական շինությանը: Ավելին, նույնիսկ կատարվում են աբսուրդի հասնող չհամեմատվող համեմատություններ և հանրապետության ազգային տնտեսությունը և այլ երկրները բնութագրող ցուցանիշների միջև: Ճիշտ է ասված, թե ամեն մի ծայրահեղություն սահմանափակության արդյունք է: Ես բնավ այն կարծիքին չեմ, թե չեն գրվել արդի տնտեսության վերաբերյալ արժեքավոր ուսումնասիրություններ: Եվ մի անգամ չէ, որ անդրադարձել եմ դրանցում հանրապետության տնտեսության նորոգություններ ակնկալող վերլուծություններին: Խոսքը վերաբերում է ոչ թե առանձին ուսումնասիրություններին, այլ տարբեր մասնագետների համատեղ, միասնական կոնցեպտուալ սկզբունքով մշակմանը և դրան տեղադրելուն ազգային ընդհանուր սոցիալական, տնտեսական ու քաղաքական բովանդակությանը: Այս կամ այն հարցի շուրջ գիտական բանավեճերը բացակայում են, իսկ մասնավոր դիտարկումներում, խնդիրը, ինչպես պատկերավոր նկատել է տնտեսագետներից մեկը, կարծիքներ էին հայտնվում, թե «արևածաղիկ վաճառող տատիկը ամեն մի փոքրիկ փաթեթի համար պե՛տք է հարկ վճարի, թե՛ ոչ»: Շատ հաճախ, թե՛ հեռուստատեսային էկրաններից, թե՛ գիտական հրապարակումներում, թե՛ վերին ատյանի ելույթներում հնչում է «գիտությունը դիմորոշել դեպի կիրառական ոլորտը», որպես թե չի արդարացվում այնպիսի գիտական արժեքի ստեղծումը, որը չի առևտրայնացվում և չի ապահովում պետական բյուջեի համապատասխան չափի մուտքեր: Հրապարակումներում կատարվում են որոշակի առաջարկություններ գիտության ծառայությունների կառավարման նորոգության ուղղությամբ: Սակայն առևտրայնացման ծայրահեղ դրույթն իր շատ մասերով դիտում եմ անընդունելի, ինչպես բնական, այնպես էլ հասարակական գիտությունների նկատմամբ: Ինչպես առևտրայնացնել տեսական ֆիզիկայի ուսումնասիրությունները, որոնք հաճախ իրենց իրացումները կարող են ստանալ տասնամյակներ անց: Կամ հայտնի է, որ մաթեմատիկայում առկա են «չլուծվող խնդիրները», որոնց լուծման գաղտնիքը շարունակում է զբաղեցնել ոչ մեկ սերնդի: Իսկ գրականության, պատմության, փիլիսոփայության, լեզվի և ճյուղերի

¹ Քոթանյան Մ., «Շուկայական էկոնոմիկա», Եր., 1998, էջ 120:

առևտրայնացումը պարզապես կնշանակի կործանում, ի վերջո ազգի հոգևոր դատարկության:

Ինքնին հարց է առաջանում, իսկ ինչպես գնահատել գիտնականի ներդրումը տվյալ ոլորտում: Մի դեպքում առաջարկվում է հաշվի առնել հեղինակից կատարվող ցիտումները, մի այլ դեպքում՝ հրապարակումների քանակը, մի երրորդ դեպքում՝ միջազգային հարթակներում հրապարակումները և այլն: Քվանտային տեսության պրոֆեսոր Սեմյոն Լյախովիչը դրանք համարում է գիտության «չափելիության չարաշահումներ», որոնք խիստ պայմանական բնույթ ունեն, որպես հիվանդություն, տարածված այն երկրներում, որոնք նոր-նոր սկսում են շուկայական տնտեսության պայմաններում յուրացնել գիտությանն աջակցելու մեթոդները: Պատահական չէ տարածում ստացած շահադիտական նկրտումներով ցիտելու խնդրանքների տարածվածությունը¹: Բոլորովին չմերժելով արտերկրներում հրապարակումների անհրաժեշտությունը, սակայն հրապարակումների դաշտի տարածական ընդլայնումը դեռևս չի խոսում դրանց որակի մասին: Իսկ, որ դրսի շատ հանդեսներում առաջնորդվում են «վճարի և տպագրվի» սկզբունքով, իրողություն է:

Տնտեսագիտության ոլորտում ես գերադասում եմ «խոսքի տարածության» բաղադրիչների այնպիսի մակարդակի արմատավորումը հանրապետության դաշտում, երբ տնտեսագետների համայնքում բոլորը չէ, որ համաձայն են բոլորի հետ, երբ գրախոսությունները կդառնան գիտական հրապարակումների անցաթղթերը և հնարավորություն կստեղծվի հանրապետության տնտեսության խնդիրների մասին պատկերացում կազմելու ոչ թե «դրսում» այլ «ներսում» հրապարակված ուսումնասիրություններից:

5.

Վիկտոր Կատվայանի և Վլադիմիր Հարությունյանի «Տնտեսագիտության տերմինաբանության զարգացման միտումների մասին» ուսումնասիրությունը էքսկուրս է արդի հայ տնտեսագիտության մեջ օգտագործվող տերմինների վերաբերյալ: Տնտեսագիտության մտքի, և ոչ միայն, զարգացման մեջ գոյություն ունի մտածողության հաջորդափոխության օրենքը, հետևապես, համապատասխան տերմինաբանության ձևավորման, ժառանգության և փոխանցելիության սկզբունքը: Հեղինակներն իրավացիորեն նկատում են, որ 20-րդ դարավերջի և 21-րդ դարասկզբին տնտեսական ոլորտի տեղաշարժերն անհրաժեշտություն են դարձնում «բառապաշարի համալրումը», որպես կարևոր միջոցի տնտեսագիտական հետազոտությունների իրականացման համար²: Ընդհանրապես, բնականոն զարգացման պարագայում, ինչպես և դա տեղի ուներ արևմտյան երկրներում, ամեն մի տվյալ փուլ ժառանգում է ոչ միայն անցյալ տնտեսական

¹ Голос Армении, 3-9 сентября 2019г.

² Կատվայան Վ., Հարությունյան Վ., «Տնտեսագիտության տերմինաբանության զարգացման միտումների մասին» «Տնտեսական նորոգություններ». գործարկման ուղիները Հայաստանում – հատոր 1, Եր., 2021, էջ 22-35, Սարինյան Ռ., Արդի հայ տնտեսագիտական տեսություն, գիրք 1, Եր., 2003, էջ 138-141: Սարինյան Ռ. «Ուրվագիծ արդի հայ տնտեսագիտական մտքի պատմություն», III, Եր., 2014, էջ 246-249:

մտածողության պոտենցիալը, այլև վերագնահատում ու վերանայում այն, սահմանազատվում նրանից, երևույթներին տալով նոր մեկնաբանություններ, ճշգրտում դրանց գիտական բնութագրությունները, գիտական շրջանառությանը բնորոշ դառնում հատուկ ու վերջավորված տերմինալոգիա: Հակառակ դեպքում, ինչպես դա հայ իրականության մեջ էր XIX դարի վերջերին և XX դարասկզբին, տնտեսական գիտությունը պիտի բնորոշվեր հաղթահարված ու չհաղթահարված տեսակետների ու հասկացությունների հակասականությունը: Ահա, թե ինչու «Միտք» հանդեսի տեսաբան Մ.Հարությունյանը դեռևս անցյալ դարասկզբին նկատում է, թե «արտահայտությունների տնտեսագիտական բովանդակություն նույնքան անստույգ է, որ հաճախ մեկը մյուսի տեղ գործ են ածում, դրա, անշուշտ, այն է, որ մեզանում առհասարակ տնտեսագիտական գրականությունը չափազանց անզարգացած է, սկսողին մնում է շատ անգամ նույնիսկ տերմինների ընտրությամբ և ստեղծելով զբաղվել: Այս հանգամանքը լինելով հետևանք, որ տնտեսագիտական գրականության անզարգացած վիճակի մեջ էր, իր կողմից էլ դժվարացնում է այդ զարգացումը, որովհետև խիստ գծագրված որոշ բովանդակությամբ տերմինների պակասությունը անհնարին է դարձնում հասկացողությունների նույնպես խիստ և որոշ ըմբռնումը: Քաղաքական տնտեսության վերաբերյալ գրականությունը կնպաստի տնտեսագիտական տերմինալոգիայի խիստ և որոշ գծագրման, իսկ որոշ բովանդակությամբ տերմինալոգիան էլ, իր հերթին կծառայի տնտեսագիտական ծանոթությունների ծավալման: Իրար հետ փոխադարձաբար խիստ կապված այս երկու երևույթներն իրար լրացնելով պիտի միասին զարգանան»¹: Իր զուգահեռի մեջ միանգամայն դիպուկ է արտահայտում նաև այսօրվա հայ տնտեսական մտածողության առանձնահատկությունները: Կտրված լինելով համաշխարհային տնտեսագիտական մտքի ձեռքբերումներից, խորհրդային շրջանում ձևավորվել էր որոշակի տերմինալոգիա, որը տնտեսաձևերի, հաստատությունների, գործառնությունների արդի ներհուսի պայմաններում մի զգալի մասով նոր տեսության մեջ շարունակություն ստանալ չէին կարող և բնականաբար «աշխարհի զարգացած տնտեսական համակարգերն ու տեսություններն իրենց բնական ու անհրաժեշտ ազդեցությունն են թողնում նոր զարգացող կամ թույլ զարգացած համակարգերի վրա», որը «արտահայտվում է նաև տերմինաբանության մեջ»: Իսկ դա հաճախ, ինչպես նկատում են Վ.Կատվայանն ու Վ.Հարությունյանը, իր արտահայտությունը ստանում է «կամ պատճենահանմամբ, կամ փոխառություններով, կամ նոր բառերի կազմությամբ», ինչպես նաև տնտեսագիտական բառապաշարը համալրելով «հայերենի հնչյունական օրենքներին հակասող կազմություններով, երբեմն հայերենի տեսանկյունից անբարեհունչ բառամիավորումներով»²: Հեղինակները պատշաճ տեսունակությամբ նշվածը հաստատում են շրջանառվող տերմինների բազում օրինակներով: Բանը նրա մեջ չէ, որ տերմինների հայկա-

¹ Հարությունյան Մ. «Միտք» 1910, №1:

² Կատվայան Վ., Հարությունյան Վ., «Տնտեսագիտության տերմինաբանության զարգացման միտումների մասին» «Տնտեսական նորոգություններ». գործարկման ուղիները Հայաստանում – հատոր 1, Եր., 2021, էջ 26:

կանացումը չհանգեցնի հասկացությունների բովանդակության աղճատմանը և արհեստական հասկացությունների ստեղծմանը մի կողմից, իսկ մյուս կողմից՝ համաշխարհային տնտեսագիտության մեջ ընդունելություն գտած հասկացություններից հրաժարվելուն: Դա, ինչպես ասում է Ս.Սարինյանը, պարզապես կտանի «դեպի հասարակացում և ազգային լեզվի ջերմոցային մեկուսացում»: Իսկ դրա օրինակն ունեն: Հենց վերը նշվածի անտեսմամբ պիտի բացատրել, որ 1995թ. Հրատարակված Փոլ Ս.Սամյուելսոնի և Ուլյամ Դ.Նորդհաուսի «Տնտեսագիտություն» բուհական դասագիրքը (երկու հատորով) տնտեսագետների հանրության շրջանում լայն տարածում չստացավ:

Դեռևս ժամանակին Գ.Արծրունին օտար բառերի և օտար դարձվածքների օգտագործումը դիտում էր բնական անհրաժեշտություն: Նա նշում է հայերենում օգտագործվող բազմաթիվ բառեր, որոնք այնքան են արմատավորվել հայկական բառապաշարում և «կատարյալ քաղաքացիություն ստացել հայերեն լեզվի մեջ», որ շատերի համար խորթ կարող է ներկայանալ այլ լեզուներից դրանց ծագմանաբանության հարցադրումը: «... ընդհանուր գործածական բառերի մի լեզվի մեջ ընդունելը չի աղավաղում լեզուն, - գրում է Արծրունին, - բայց այն աղավաղում է լեզուն, երբ լեզվի մեջ մտցնում են այնպիսի պարբերությունների դասավորություններ և դարձվածքներ, որոնք մեղանչում են ընդհանուր մարդկային լեզվական և քերականական լոգիկայի դեմ»: Ուստի խոսք վերաբերում է ազգային լեզվի մշակմանը «եվրոպական քաղաքակիրթ, առաջադեմ լեզուների զարգացման համեմատ»¹:

Տեղին և անհրաժեշտ եմ դիտում Վ.Կատվայանի և Վ.Հարությունյանի մտորումները հաղթահարելու տնտեսագիտության մեջ տեղ գտած տերմինաշինության տարերայնությունը «կատարելու անհրաժեշտ և բարեհունչ փոխառություններ, ստեղծելու հասկանալի, ճշգրիտ կազմություններ, ապահովելու գիտության տվյալ ճյուղի անկաշկանդ զարգացումը լեզվական միջոցներով»²: Դրան կարող նպաստել ոլորտի տերմինաշինության խորհրդի ստեղծումը, այդուհանդերձ տերմինների բնական փոխաձևությունը, որպես մշտական գործընթաց, կպահանջի երկարատև ժամանակահատված:

Հոդվածի գիտական նորույթը: Սույն տեսությունն իր նպատակի մեջ ինքնին նորույթ է արդի հայ հասարակական մտքի ոլորտում, որին հետևել է ՀՀ ԳԱԱ տնտեսագիտության ինստիտուտը վերջին տասնամյակների իր հետազոտական գործունեության ընթացքում:

Եզրակացություն: Վերլուծության ընթացքում կարևորվել և հիմնավորվել են ստորև բերվող հիմնախնդիրները.

¹ Արծրունի Գ., «Մշակ», 1888, № 71-73:

² Կատվայան Վ., Հարությունյան Վ., «Տնտեսագիտության տերմինաբանության զարգացման միտումների մասին» «Տնտեսական նորոգություններ». գործարկման ուղիները Հայաստանում – հատոր 1, Եր., 2021, էջ 31:

- շուկայական տնտեսությանն անցնող երկրներում տեղի է ունենում անցում աշխատանքային գործունեության չկանոնակարգված ձևերից կանոնակարգված ձևերին, որոնցում առանձնահատուկ նշանակություն ունի կադրային կառավարման խնդիրները և կորպորատիվ մշակույթում ազգային առանձնահատկության հաշվառման հանգամանքը,

- հարկային քաղաքականության առաջնահերթություն է դիտվում եկամուտների ավելացման և պետական պարտքի կրճատման գործում ԱԱՀ-ի և եկամտային բոյանսի գործակիցների արժեքների բարձրացումը,

- անհրաժեշտություն է դարձել վերանայել ՀՀ հանքահումքային ոլորտում վարվող հարկային քաղաքականությունը, ըստ որի տնտեսության տեխնոլոգիական արդիականացման համար անհրաժեշտ ռեսուրսների ձեռքբերման հիմնական աղբյուրներ պիտի դառնան հանքային հարստությունների ստացվող բարձր ռենտային վճարումները և ռոյալթիները,

- գիտության դիմորոշումը «դեպի առևտրայնացումը» չի կարելի ընդունել միանշանակ, շատ ոլորտների համար այն կարող է դառնալ կործանարար և բերել հոգևոր դատարկության,

- տնտեսագիտության տերմինաշինության ժամանակ չի կարելի առաջնորդվել հայկականացման ծայրահեղ մոտեցումներով, որը կտանի «ազգային լեզվի ջերմոցային մեկուսացման», այլ կատարելու «բարեհունչ փոխառություններ, ստեղծելու հասկանալի, ճշգրիտ կազմույթներ, ապահովելու ճյուղի անկաշկանդ զարգացումը լեզվական միջոցներով»:

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. Արծրունի Գ., «Մշակ», 1888, № 71-73:
2. Եղիազարյան Բ., Գյուրջյան Ա., Եղիազարյան Ն., «Մարդկային կապիտալը հասարակության զարգացման հիմնական գործոն», Եր., 2007, էջ 165:
3. Կատվալյան Վ., Հարությունյան Վ., «Տնտեսագիտության տերմինաբանության զարգացման միտումների մասին» «Տնտեսական նորոգություններ». գործարկման ուղիները Հայաստանում – հատոր 1, Եր., 2021, էջ 488,
4. Հարությունյան Մ. «Միտք» 1910, №1:
5. Մարգարյան Ա., Մարգարյան Ս., Մարգարյան Ա., «Շվեդիայի տնտեսական զարգացման մոդելի յուրահատկություններն ու ուսանելի կողմերը», «Տնտեսական նորոգությունները». գործարկման ուղիները Հայաստանում, Եր., 2021թ., էջ 69-70:
6. Մարգարյան Ա., Մարգարյան Ս., Մարգարյան Ա., . «Շվեդիայի տնտեսական զարգացման մոդելի յուրահատկություններն ու ուսանելի կողմերը», «Տնտեսական նորոգությունները». գործարկման ուղիները Հայաստանում, Եր., 2021թ., էջ 85
7. Մկրտչյան Ս.Ա., «Տնտեսական աճ. կայուն զարգացում» մենագրությունը, Եր. 2013, էջ 107-110,

8. Սարգսյան Լ., «Թայվանի տնտեսական քաղաքականության դասերը» «Տնտեսական նորոգությունները». գործարկման ուղիները Հայաստանում, Եր., 2021թ., էջ 227-228:
9. Սարինյան Ռ «Ուրվագիծ արդի հայ տնտեսագիտական մտքի պատմություն», III, Եր., 2014, էջ 246-249:
10. Սարինյան Ռ., Արդի հայ տնտեսագիտական տեսություն, գիրք 1, Եր., 2003, էջ 138-141:
11. Սարինյան Ռ., Գաբրիելյան Բ., «Ազգային տնտեսություն. նորոգության ուրվագծերում», «Սոցիալ-տնտեսական զարգացման արդի հիմնախնդիրները Հայաստանի Հանրապետությունում.» Գիտական հոդվածների ժողովածու-2021, , Եր., 2021, էջ 35:
12. Սարինյան Ռ., Գաբրիելյան Բ., «Ազգային տնտեսություն. նորոգության ուրվագծերում», «Սոցիալ-տնտեսական զարգացման արդի հիմնախնդիրները Հայաստանի Հանրապետությունում.» Գիտական հոդվածների ժողովածու-2021, էջ 44-45:
13. Սարինյան Ս., «Հայոց գրականության երկու դարը», VII, 2018, էջ 241-242:
14. Սարինյան Ս., «Հայոց գրականության երկու դարը», VII, 2018, էջ 243:
15. Քոթանյան Ս., «Շուկայական էկոնոմիկա», Եր., 1998, էջ 120:
16. Габриелян Б. «Управление кадрами как основа инновационного развития организации» Ер, 2021, էջ 5
17. Габриелян Б. «Управление кадрами как основа инновационного развития организации» Ер, 2021, էջ 7:
18. Габриелян Б. «Управление кадрами как основа инновационного развития организации» Ер, 2021., էջ 149-161
19. Генри Ф., «Моя жизнь, мои достижения», М., 1989» с, 128-129.
20. Голос Армении, 3-9 сентября 2019г.
21. Грейсон Д., «Кирла Ò Делл», , М., 1991, с.318
22. Кривченко А.И «История менеджмента», М., 2000, с. 278

References

1. Arc'rowni G., «Mshak», 1888, № 71-73:
2. Eghiazaryan B., Gyowrjyan A., Eghiazaryan N., «Mardkayin kapitaly' hasarakowt'yan zargacman himnakan gorc'on», Er., 2007, e'j 165:
3. Katvalyan V., Harowt'yownyan V., «Tntesagitowt'yan terminabanowt'yan zargacman mitowmneri masin» «Tntesakan norogowt'yownner». gorc'arkman owghinery' Hayastanowm – hator 1, Er., 2021, e'j 488,
4. Harowt'yownyan M. «Mitq» 1910, №1:
5. Margaryan A., Margaryan S., Margaryan A., . «Shvediaiyi tntesakan zargacman modeli yowrahatkowt'yownnern ow owsaneli koghmery'», «Tntesakan norogowt'yownnery'». gorc'arkman owghinery' Hayastanowm, Er., 2021t'., e'j 69-70:

6. Margaryan A., Margaryan S., Margaryan A., . «Shvediaiyi tntesakan zargacman modeli yowrahatkowt'yownnern ow owsaneli koghmery'», «Tntesakan norogowt'yownnery'». gorc'arkman owghinery' Hayastanowm, Er., 2021t', e'j 85
7. Mkrtchyan S.A., «Tntesakan atw. kayown zargacowm» menagrowt'yowny', Er. 2013, e'j 107-110
8. Sargsyan L., «T'ayvani tntesakan qaghaqakanowt'yan dasery'» «Tntesakan norogowt'yownnery'». gorc'arkman owghinery' Hayastanowm, Er., 2021t', e'j 227-228:
9. Sarinyan R' «Owrvagic' ardi hay tntesagitakan mtqi patmowt'yown», III, Er. , 2014, e'j 246-249:
10. Sarinyan R', Ardi hay tntesagitakan tesowt'yown, girq 1, Er., 2003, e'j 138-141:
11. Sarinyan R', Gabrielyan B., «Azgayin tntesowt'yown. norogowt'yan owrvagc'erowm», «Social-tntesakan zargacman ardi himnaxndirneri' Hayastani Hanrape-towt'yownowm.» Gitakan hodvac'neri jhoghovac'ow-2021, , Er., 2021, e'j 35:
12. Sarinyan R', Gabrielyan B., «Azgayin tntesowt'yown. norogowt'yan owrvagc'erowm», «Social-tntesakan zargacman ardi himnaxndirneri' Hayastani Hanrapetowt'yownowm.» Gitakan hodvac'neri jhoghovac'ow-2021, e'j 44-45:
13. Sarinyan S., «Hayoc grakanowt'yan erkow dary'», VII, 2018, e'j 241-242:
14. Sarinyan S., «Hayoc grakanowt'yan erkow dary'», VII, 2018, e'j 243:
15. Qot'anyan M., «Showkayakan e'konomika», Er. , 1998, e'j 120:
16. Gabrieljan B. «Upravlenie kadrami kak osnova innovacionnogo razvitija organizacii» Er, 2021, էջ 5
17. Gabrieljan B. «Upravlenie kadrami kak osnova innovacionnogo razvitija organizacii» Er, 2021, էջ 7:
18. Gabrieljan B. «Upravlenie kadrami kak osnova innovacionnogo razvitija organizacii» Er, 2021,, էջ 149-161
19. Genri F., «Moja zhizn', moi dostizhenija», M., 1989» s, 128-129.
20. Golos Armenii, 3-9 sentjabrja 2019g.
21. Grejson D., «Kirla Ò Dell», , M., 1991, s.318
22. Krivchenko A.I «Istorija menedzhmenta», M., 2000, s. 278

ԱԶԳԱՅԻՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՀԱՆԳՈՒՅՑՆԵՐՈՒՄ

Ռոբերտ Ներսեսի Սարիսյան Բեկա Վալերիի Գաբրիելյան

Հոդվածի արդիականությունը -Տնտեսագիտական գրականության վերաբերյալ պարբերական տեսությունները կարևոր միջոց են տնտեսական պրոցեսների հարցերի լուսաբանության համար, որոնք պատկերացում են տալիս ոչ միայն նվաճումների, այլև բացահայտելու ու սրելու այն հիմնախնդիրները, որոնք առկա են հանրապետության խնդիրների առջև: Դրանք կարևոր են հանդիսանում վերհանելու կատարվող պրոցեսների միտումներն իրենց հեռանկարի մեջ:

Հողվածի նպատակը – Ակնարկների միջոցով հրապարակվող ուսումնասիրություններում հայտնաբերելու այն առաջադրությունները, որոնք նպաստ կարող են բերել ծառացած խնդիրների լուծումներին:

Մեթոդաբանություն – Կիրառվել է քննական վերլուծության սկզբունքը՝ հարցերը դիտարկելով ժամանակակից տեսական դրույթներով:

Հողվածի գիտական նորույթը – Մույն տեսությունն իր նպատակի մեջ ինքնին նորույթ է արդի հայ հասարակական մտքի ոլորտում, որին հետևել է ՀՀ ԳԱԱ տնտեսագիտության ինստիտուտը վերջին տասնամյակների իր հետազոտական գործունեության ընթացքում:

Համառոտագիր: Հողվածը հրատարակվող աշխատություններում ազգային տնտեսության խնդիրների արձարծումների տեսություն է: Վերլուծության ընթացքում վեր են հանվել այն հիմնական դրույթները, որոնք օգտակար են դիտվում Հայաստանի այսօրվա տնտեսական ու սոցիալական լուծումների առումով: Շատ են քննարկվող հարցերը: Դրանք և՛ կադրերի կառավարման, որպես կազմակերպությունների նորարարական զարգացման նախապայմանի, և՛ հարկային քաղաքականության ու պետական պարտքի առնչությունների, և՛ ազգային հարստության ու բնակչության եկամուտների ձևավորման, և՛ այլ երկրների տնտեսական զարգացման փորձի որոշակի կողմերի օգտագործմանը, և՛ չձևավորված տնտեսական մոդելների պատճառների, և՛ այնպիսի մի խնդրի մասին, ինչպիսին տնտեսագիտության տերմինաբանության զարգացման միտումներն են:

Վերը նշված թեմատիկայի վերլուծության ժամանակ ելակետ է ընդունվել և՛ տեսության, և՛ համաշխարհային փորձի ժամանակակից միտումները, շրջանառության մեջ դրվել անհրաժեշտ գրականություն հիմնավորելու առաջադրված դրույթների հավաստիությունը:

Բանալի բառեր: Կադրերի կառավարում, նորարարություն, հարկային քաղաքականություն, ազգային հարստություն, բնակչության եկամուտներ, ինստիտուտ, կրթություն, գիտություն, տնտեսական մոդել, տնտեսագիտական տերմինաբանություն:

НА СТЫКЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ

Роберт Нерсесович Саринян
Белла Валерьевна Габриелян

Актуальность статьи – периодические теории экономической литературы являются важным способом освещения вопросов экономических процессов, обостряющие внимание и дающие представление не только о достижениях, но и о проблемах, существующих в республике. Они выявляют тенденции происходящих процессов в перспективах будущего.

Цель этой статьи –методом советов, в опубликованных исследованиях, выявить задачи, которые могут внести лепту в решении возникающих проблем.

Методология - применен принцип критического анализа, рассматривая вопросы с учетом современных теоретических положений.

Научная новизна статьи - данное исследование само по себе является новизной в области современной армянской общественной мысли, которой в последние десятилетия придерживается институт экономики НАН РА в ходе своих исследований.

Аннотация. Статья представляет обзор опубликованных работ по проблемам национальной экономики. В процессе анализа выявляются те основные тезисы, которые могут быть полезными для решения экономических и социальных проблем Армении. Рассматриваются множество вопросов: управление кадрами как основа инновационного развития организаций; взаимосвязи налоговой политики и внешнего долга государства; формирование национального богатства и доходов населения; использование некоторых элементов экономического опыта других стран; причины не формировавшихся экономических моделей; тенденции развития экономической терминологии.

При анализе вышеуказанных тем основой послужили современные тенденции мирового опыта и теории, ведение в оборот необходимой литературы для обоснования достоверности предлагаемых выводов.

Ключевые слова: управление кадрами, инновация, налоговая политика, национальное богатство, доходы населения, институт, образование, наука, экономическая модель, экономическая терминология.

AT THE JUNCTION OF THE NATIONAL ECONOMY

Robert Nerses Sarinyan
Bella Valeri Gabrielyan

Relevance of the article - periodical theories of economic literature are an important way of highlighting the issues of economic processes, sharpening attention and giving an idea not only about the achievements, but also about the problems that exist in the republic. They identify trends in ongoing processes in the future

Purpose of this article - to identify tasks that can contribute to solving emerging problems using the method of advice, in published studies

Methodology - the principle of critical analysis is applied, considering issues taking into account modern theoretical positions.

Scientific novelty of the article - this review in itself is a novelty in the field of modern Armenian social thought, which has been adhered to by the Institute of Economics of the National Academy of Sciences of the Republic of Armenia in the course of its research in recent decades.

Annotation. The article presents an overview of published works on the problems of the national economy. In the process of analysis, those main theses are identified that can be useful for solving the economic and social problems of the republic. Many issues are considered: personnel management as the basis for the innovative development of organizations; the relationship between tax policy and the external debt of the state; formation of national wealth and incomes of the population; the use of some elements of the economic experience of other countries; the reasons for the unformed economic models; trends in the development of economic terminology.

When analyzing the above topics, the basis was the current trends in world experience and theory, the circulation of the necessary literature to substantiate the reliability of the proposed conclusions.

Keywords: personnel management, innovation, tax policy, national wealth, population income, institute, education, science, economic model, economic terminology.